

“Bana her şeyi açıklayan öğretilerin aynı zamanda beni zayıflatmalarının nedenini şimdi anlıyorum. Kendi yaşamımın ağırlığından kurtarıyorlar beni; oysa onu yalnız başıma taşımam gerek.”

- Camus, *Sisifos Söyleni*, Çev. Tahsin Yücel,
Can Yayınları, İstanbul 1998, 6. basım, s. 62

Tibet ŞAHİN
İELEV Özel Lisesi
İSTANBUL

Bir Sorumluluk Belirleyicisi Olarak İnanç

Gerçeklik arayışı felsefede üstünde durulması gereken konulardan biridir. Felsefedeki bu konuyu filozofları kronolojik bir sıraya koyup düşünceleri arasındaki ilerlemeye bakarak incelersek, sürekli bir değişime ve her filozofta kendisinden öncekilerin yapılarını yıkmalarına, yeniden inşa etmelerine ve eklektik yapılar oluşturmalarına şahit oluruz. Çünkü kimse yola ortadan başlamak yerine sıfırdan başlamayı yeğlemez. Ve bazı filozoflar için bu arayışta ilerledikçe insanın yükü artmakta, bazıları için ise azalmaktadır. Peki Camus için bu durum nedir?

Öncelikle verilen pasajdaki yargıları sökerek, teker teker incelememiz yararlı olacaktır. Ardından Camus'nün bu yargılarının sentezini doğru yapıp yapmadığını ve doğruluk payını irdeleyeceğiz.

Camus, ilk olarak “herşeyi açıklayan” öğretilerin bireyi zayıflattığını öne sürmüştür. Öyle ki herşey açıkladığında insanın varoluş yükü ortadan kalkar ve varoluşun anlamının ve sorumluluğunun açıklanmasına gerek duyulmaz. İşte bu yüzden de “mutlak doğru”yu veyahut “tek ve biricik gerçekliği” gösteren özneliği yok eder ve seçik bir şekilde bireyi tembelliğe sürükler. Fakat “her birey kendi varoluş yükünü kendi taşımalıdır” der Camus. Ama gerçekten de her şeyi açıklayan öğretiler insanı yüksüz mü bırakır, yoksa insanın sadece kendisine olan yükünü çalıp onun varoluş sınırı dışındaki yükleri mi verir? İşte bu iki yük ayrımı (insanın kendine olan yükü ve insanın kendi dışındaki şeylerin yükü ayrımını) Camus'ü ve Camus ile ilişkili tüm filozofları anlamak için önemli bir husustur. Herşeyi açıklayan öğretilere örnek olarak dinlere bakarsak, aslında insanın sorumluluğunun ve varoluş yükünün azalmadığını, aksine arttığını görebiliriz. Çünkü dinler herşeyi açıkladığı iddiasıyla bireye güven verip karşılığında bireyin dışındaki şeylere olan (Tanrısına, ırkına, vb) sorumluluklarını bireye talimatlar ve ödevler şeklinde verir. Yani neler için nasıl yaşanması gerektiğini bulup bireyin bu arayış zahmetine girmesine engel olur ve yalnızca ödevleri yapmasını buyururlar. Bu, kişinin kendisine karşı olan yükünü ortadan kaldırır, bilgelik çölünde susuzluk çeken insanı çölün bittiği ormana bırakır. Nietzsche'nin deyimiyle “aslanın yükü” ile “devenin yükü” farklıdır. Deve yükünü talimatlara göre köle gibi taşır, aslan ise “kutsal bir hayır” ile kendisini olumlayıp “kendi” yükünü sırtlanır. Bu anlamda Camus'nün bu öğretilerle ilgili olarak “kendi yaşamımın ağırlığından kurtarıyorlar beni” demesi doğru bir yargıdır. Ancak her şeyi açıkladığını iddia eden bir öğretiyi kabul etmek ve ona inanmak bir sözleşmeyi imzalamaktır: Kendi yaşamının ağırlığı sırtına yüklenir. İşte Camus'nün başkaldırısı bu geleneklere ve iddialarınadır.

Pasajdaki ikinci önemli hususa geldiğimizde, “oysa onu yalnız başıma taşımam gerek” ifadesi göze çarpıyor. Burada Camus yalnızca kendi yaşamımızın yüklerini sırtlanıp Sisifos hikâyesinde olduğu gibi bunu yalnız başımıza taşımamız gerektiğini öne sürüyor. Bu ifadelerden “bireyin toplumdaki bağımsızlığı” yargısı seçik bir şekilde çıkarılabilir. Ayrıca bu yargı ve birinci yargı ile Nietzsche arasında bir benzeşme görülüyor.

Nietzsche'nin "efendi ahlâkı" olarak adlandırdığı ahlâk biçimi, Camus'de Sisifos hikâyesi örneğiyle oldukça örtüşüyor. Her şeyi açıkladığını iddia eden öğretilerin aynı zamanda bireyi zayıflattığı ifadesi de, diğer ifadelerle ilişkili olarak kabullenişin ve ödevlere uyma bilincinin bireyi zayıflattığını öne sürer. Çünkü o andan sonra ne gitmek için seçilecek bir yol, ne de aranması için seçilecek bir bilinmezlik vardır. Birey kabullenisten sonra hafiflediği ve gerçeği bulduğu yanlışsında olan sürünün bir parçasıdır yalnızca. Bu yüzden Camus şunu belirtmeye çalışır: Her şeyi açıklayan öğretileri kabul etmiş bireylerin, daha fazla kendilerine ait bir varoluşları, yarattıkları anlamları, biçtikleri değerleri ve perspektifleri olmayacağından, yüklerini taşıyacakları ve hiçbir zaman ulaşamayacakları bir dağ yoktur artık. Onlar hafiflediklerini zannederler. Aslında onlar zayıflamışlardır. İhtiyaçları olmayan yüklerle kendilerini zayıflatmışlardır. Her şeyi açıkladıklarını iddia eden öğretilere bağlanmış her birey zayıflamasını hafifleme sanır.

Pasaja yaptığımız bu bütünlüklü incelemeden sonra, Camus'nün kendi içinde çelişmediğini ve yargılarının doğruluğunu argümanlarımızla açıklamış olduk. Fakat yaptığımız incelemede evrensel bir bakış açısıyla "neyin doğru olduğu" ve "neyin yapılması gerektiği" üzerinden ilerledik. Gelin bir de bu pasaja tarihsel bir bakış açısıyla bakalım. Camus'nün bulunduğu döneme uzaktan bir bakacak olursak, hararetli varoluş tartışmalarını, ırkçılığı, Sartre'ın Marksistlerle yaptığı argümanlar savaşını ve Fransa'daki bu entelektüel hareketliliği görürüz. Bu hareketliliğin içinde Camus'nün gözüne kestirdiği çetin ve halka ulaşmaya uğraşan bir varoluşçu vardır: Jean Paul Sartre. Bu yüzden de Sisifos Söyleni'nde, Başkaldıran İnsan'da, Yabancı'da ve diğer öykü ve tiyatro eserlerinde Sartre'a karşı ve ortak birçok tutum gözlenir. Camus'nün bu pasajda başkaldırdığı nokta, Sartre'ın savunduğu "her insan, kendini temsil ederken aslında tüm insanlığı temsil eder" yargısıdır. Bu, insana Tanrı'nın bahsettiği bir sorumluluk olmasa da, çok büyük bir sorumluluk verir. Tüm insanlığın sorumluluğunu! Hem de bu sorumluluğu verirken kendi yaşamının yükünü de sırtından almaz. Sen varoluşçulara göre, yaptığın her seçimde, biçtiğin her değerde ve yarattığın her anlamda kendini ve tüm insanlığı temsil edersin. Camus'nün pasajda başkaldırdığı noktalardan birisi de budur. Her birey ayrı bir bireydir, bu yüzden her birey yükünü kendi başına taşımalıdır. Yani bireyin hesap vereceği tek şey kendisidir. Birey kendi yaşamını omuzlar, ki bu, diğer yüklerin yanında en büyüğüdür. Bu yüzden de birey yalnızca kendisine, kendi değerlerine, kendi yüklerine, kendi yaratımları olan anlamlarına ve kendi değişen perspektiflerine bağlanmalıdır. Daha büyük bir şeyin parçası olmak için "kendi dışında" yaşamamalıdır insan, kendisini daha büyük idealler için yitirmemelidir. Bu ancak sürünün parçaları olan koyunların yapacağı bir davranıştır. Bu anlamda da bakıldığında, Camus'nün, bu pasajından anlaşılabilen üzere, aykırı bir filozof olduğu açıktır. Tarihsel düzlemdeki o döneme denk gelen sıkışmaların patlamalarından birisidir Camus. Pasaja dönecek olursak, diyebiliriz ki, Camus'nün yargıları ve bu yargılarda vardığı sonuçlar iki bağlamda da doğrudur ve aralarında çelişki yoktur.